

Vierastyöläisistä expatriaatteihin. Sveitsin ulkomaalaispolitiikan tausta ja nykyisyys

Krister Björklund

Kun Sveitsin väkiluku nousi kahdeksaan miljoonaan kesällä 2012, tämä kiihdytti julkista keskustelua maahanmuuton nopeasta kasvusta. Sveitsi on ollut maahanmuuttomaa jo 1900-luvun alussa, ja ulkomaalaisten määrä on vaihdellut suuresti eri aikakausina. Ulkomaalaisten osuus väestöstä on Euroopan kolmanneksi korkein, 23,1 prosenttia vuonna 2010. Vain Luxemburgissa ja Lichtensteinissa osuus on suurempi. Ulkomaisen työvoiman osuus oli samana vuonna 27,2 prosenttia. Kaikki heistä eivät asu pysyvästi Sveitsissä. Vierastyövoiman määrä oli 231 900 henkeä (Statistik Schweiz 2012). Vaikka Sveitsi on riippuvainen maahanmuuttajista ja ulkomaisesta työvoimasta, suhtautuminen heihin ei ole ollut ongelmattomaa vapaamielisestä perinteestä huolimatta. Ksenofobiaa, rasismia ja syrjintää esiintyy Sveitsissä kuten muuallakin.

Sveitsi on monessa mielessä omanlaisensa maa, jonka maahanmuuttopolitiikka on vaihdellut suuresti, tempoillen avoimuuden ja rajoittamisen ääripäissä. Sveitsi on tapauksena on mielenkiintoinen, koska maahanmuuttajien määrä ja rakenne on muuttunut paljon 1990-luvulta alkaen. Maa vetää puoleensa juuri sellaisia osajia, joita muutkin Euroopan maat haluaisivat. Miksi siis ulkomaalaisvastaisuus on ollut 2000-luvulla niin voimakasta Sveitsissä, että maahanmuutosta on pitänyt järjestää useampi kansanäänestys? Miten maahanmuuttopolitiikka on mukautunut eri intressien puristuksessa ja mitä seurauksia tästä on ollut muuttajille ja kantaväestölle? Tässä artikkelissa pohditaan näitä kysymyksiä. Sveitsin pakolaispolitiikka on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

Historiakatsaus

Sveitsin nykyinen maahanmuuttopolitiikka perustuu sotia edeltävään lainsäädäntöön. Ennen ensimmäistä maailmansotaa Sveitsi ei rajoittanut maahanmuuttoa, kuten eivät muutkaan Euroopan maat. Kantonit ja kunnat päättivät itsenäisesti tulijoiden asettumisesta alueelleen. Vuonna 1910 ulkomaalaisten osuus väestöstä oli noussut 14,7 prosenttiin, mikä koettiin jo uhkana. Heidät yritettiin "sveitsiläistää" kaikin tavoin, etteivät he jäisi vieraaksi kansanosaksi (Wottreng 2000; Mahlstein 2007).

Ensimmäisen maailmansodan syttymisen jälkeen maahanmuuttoa ryhdyttiin rajoittamaan, ja Sveitsin passi otettiin ensimmäisen kerran käyttöön vuonna 1915. Kaksi vuotta myöhemmin säädettiin viisumipakko. Maahanmuuton päätösvalta siirrettiin vuonna 1925 kansanäänestyksen siunauksella kantoneilta liittovaltiotasolle. Taustalla oli huoli ulkomaalaistulvasta, "Überfremdung", mutta myös bolsevismin pelko. Tämän pohjalta laadittiin vuonna 1931 laki maahanmuutosta ja asettumisesta Sveitsiin, joka pääosiltaan oli voimassa vuoteen 2008 asti. Assimiloinnin sijasta ulkomaalaiset pyrittiin pitämään maan rajojen ulkopuolella. Ulkomaalaisten määrä vähenikin rajusti. Vuonna 1940 heidän osuutensa enää viisi prosenttia väestöstä (Wottreng 2000).

Toisen maailmansodan jälkeen Sveitsi tarvitsi työvoimaa. Sveitsi oli säästynyt sodan tuhoilta ja Euroopan jälleenrakennus tarjosi valtavat markkinat. Maahanmuuttolaki antoi kantoneille mahdollisuuden myöntää ulkomaalaisille tilapäisiä työluovia yhdeksäksi kuukaudeksi, ja vuonna 1946 hallitus määräsi joka kantonille vuosittaiset maahanmuuttokiintiöt. Sveitsi tarvitsi halpaa vierastyövoimaa, ja Italia oli rajanaapurina perinteinen rekrytointimaa. Vuonna 1948 Italian kanssa solmittiin sopimus työ-

Kirjoittaja Krister Björklund toimii tutkijana Siirtolaisuusinstituutissa.

voiman liikkuvuudesta, joka kiihdytti italialaisten maahanmuuttoa (Wottreng 2000).

Maahanmuuttajia pidettiin lähinnä suhdanteiden tasoittajina, ja heidän oikeutensa oli tiukasti rajattu. Maahan tullessaan he joutuivat allekirjoittamaan määräaikaisen työsopimuksen, eikä työpaikka saanut vaihtaa. Lakkoileminen oli kiellettyä. Aikaa myöten tiukkoja määräyksiä höllennettiin työntantajien painostuksesta, ja useampi yhdeksän kuukauden oleskelulupa oikeutti vakinaiseen työlupaan. Perheen sai tuoda Sveitsiin kolmen vuoden oleskelun jälkeen. Sveitsissä asuvan ulkomaalaisperäisen väestön määrä nousikin ripeästi. Vuonna 1968 ulkomaalaisia oli jo 16 prosenttia väestöstä (Wottreng 2000; Mahlstein 2007; Tanner 2003).

Sveitsissä huolestuttiin yhä enemmän ”kansainvaelluksesta” ja ulkomaalaisvihamielisyyttä alkoi esiintyä. Vaadittiin toimia maahanmuuton hillitsemiseksi. Vuonna 1963 hallitus pyrki hillitsemään maahanmuuttoa asettamalla ammattialakohtaisen määrällisen ulkomaalaiskaton, joka vuosittain sopeutettaisiin taloudelliseen tilanteeseen. Tämä ei merkittävästi hillinnyt maahanmuuttoa lukusten poikkeusten takia. Laki oli voimassa aina vuoteen 1986, jolloin se korvattiin uudella asetuksella ulkomaalaisten määrän rajoittamiseksi (Wottreng 2000, Tanner 2003).

Vuonna 1965 tehtiin ensimmäinen kansalaisaloite maahanmuuton hillitsemiseksi. Aloitteentekijät vaativat kymmenen prosentin kattoa ulkomaalaisväestön osuudelle. Aloite kuitenkin vedettiin takaisin, kun hallitus lupautui seuraamaan tällaista linjaa suhdanteita tasoittavin toimenpitein. Seuraava kansalaisaloite tehtiin 1969, jossa taas vaadittiin ulkomaalaisten väestön rajoittamista kymmeneen prosenttiin kokonaisväestöstä, mutta tällä kertaa joka kantonissa. Tämä olisi koko maan osalta merkinnyt ulkomaalaisväestön 44 prosentin vähentämistä. Maahanmuuton vastustajat hävisivät täpärästi vuonna 1970 toimeenpannun kansanäänestyksen. Koska peräti 46 prosenttia äänestäjistä puolsi aloitetta, hallitus teki kompromissin, ja rajoitti vuositista maahanmuuttoa siten, että ulkomaalaisten määrä Sveitsissä pysyi vakiona. Tämä ns. ”*Globalplafonierung*” -politiikka asetti kattoja sekä toimialakohtaisesti että eri oleskelulupakategorioille (Tanner 2003). Uusi kansalaisaloite maahanmuuton rajoittamiseksi oli pian valmisteilla, mutta öljy-

kriisi ja sitä seuraava talouskriisi 1970-luvun puolivälissä aiheuttivat suuren italialaisen paluumuuttoaallon, joka vei aloitteelta pohjan (Wottreng 2000).

Sveitsiläiset johtuivat hyväksymään tosiasian, että maahan oli pysyvästi asettunut ulkomaalaisväestö, jota ilman ei tultu enää toimeen. Italialaisten lisäksi Sveitsiin oli asettunut muidenkin maiden kansalaisia. 1980- ja 1990-luvuilla muuttajia oli virrannut maahan erityisesti Portugalista ja entisen Jugoslavian alueelta. Maahanmuuttajaväestön rakenne oli myös muuttunut: Sveitsissä asuvien ulkomaalaisten joukossa oli yhä enemmän sellaisia, jotka eivät olleet työmarkkinoiden käytettävissä, kuten muuttajien perheenjäseniä ja eläköityneitä.

Maahanmuuttajat piti assimiloida, ja kantaväestön muukalaisvihamieliset asenteet kitkeä. Pallattiin tavallaan sotia edeltäneeseen maahanmuuttajapolitiikkaan. Yleinen ilmapiiri oli kuitenkin maahanmuuttovastainen, ja rakenteellisia esteitä oli paljon. Esimerkiksi vuonna 1983 säädettiin laki, joka rajoitti ulkomaalaisten oikeutta omistaa maata Sveitsissä. Kansalaisuuden saaminen oli kiven takana; sitä sai anoa vasta 12 vuoden maassa asumisen jälkeen ja piti läpäistä koe joka ei ollut aivan helppo. Siten 1980-luvulla alle prosentille ulkomaalaisista myönnettiin Sveitsin passi (Wottreng 2000; Tanner 2003).

Maahanmuuttovastaiset asenteet voimistuivat 1990-luvulle tultaessa, koska Sveitsiin tuli yhä enemmän pakolaisia. Sveitsi suhtautui torjuvasti heihin, koska maa ei halunnut profiloitua maahanmuuttajaystävällisenä. Sveitsin piti löytää paikkansa eurooppalaisessa integraatiossa, ja rajojen avautuminen toisi mieluisampia maahanmuuttajia Länsi-Euroopasta eikä pakolaisia ja laittomia maahanmuuttajia Itä-Euroopasta.

Maahanmuuton murroskausi

Sveitsin maahanmuuttoviranomaiset tekivät vuonna 1991 ehdotuksen uudeksi maahanmuuttopolitiikaksi. Keskeisinä tavoitteina oli liittää Sveitsi eurooppalaiseen ympäristöön. Sveitsin tuli asteittain avata rajojaan ja mahdollistaa vapaa liikkuvuus EU- ja EFTA maiden ja Sveitsin välillä. Toinen tärkeä tavoite oli rajoittaa kansainvälistä muuttoliikettä etelästä pohjoiseen ja idästä länteen. Keinoksi esitet-

Kuva 1. “Emme voi ottaa muita kuin tanssijoita ja urheilijoita” (Wottreng 2000, 187).

tiin kolmen kehän malli “Modell der drei Kreise”. Se asetti selvät prioriteetit eri maiden kansalaisten maahanmuutolle: sisäkehään kuuluivat EU:n ja EFTA:n kansalaiset, joilta tuli poistaa kaikki ulkomaalaispoliittiset ja työmarkkinaesteet. Keski-kehään kuuluivat “muut perinteiset rekrytointialueet”, joiden suhteen maahanmuuttoa voi helpottaa, kuten Yhdysvallat, Kanada ja Australia. Ulkokehään kuuluivat kaikki muut maat. Näihin sovellettaisiin vuoden 1973 rajoittavaa politiikkaa.

Tällä mallilla ei ollut selvää lainsäädännöllistä perustaa, ja esimerkiksi entinen Jugoslavia siirrettiin ulkokehään, vaikka se oli ollut perinteinen rekrytointialue. Maahanmuuttajia ei kuitenkaan virrannut ensimmäisen kehän maista, vaan suurin osa maahan pyrkijöistä oli edelleen kouluttamatonta työvoimaa, pakolaisia ja laittomia muuttajia suurelta osin Itä-Euroopasta. Lisäksi rakennelma perustui syrjintään. Oletettiin, että muuttajat varakaista maista integroituisivat paremmin kuin köyhistä maista tulevat. Varsinkin uloin kehä oli määritelty etnisin ja kulttuurisin perustein. Vuonna 1996 liittovaltion rasisminvastainen komissio tuomitsi mallin luonteeltaan rasistisena, kuten myös YK:n rasisminvastainen komitea kaksi vuotta myöhemmin (Mahlstein 2007).

Kritiikin seurauksena toinen ja kolmas kehä yhdistettiin yhdeksi kategoriaksi vuonna 1998. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluivat EU- ja EFTA-maiden

kansalaiset, kuten ennenkin, ja toiseen kaikki muut. Poikkeuksina mainittiin asiantuntijat, erityissopimuksella kehitysprojektien puitteissa työskentelevät sekä taiteilijat, esiintyjät ja kabaree-tanssijat, jotka saisivat oleskella enintään kolme kuukautta Sveitsissä.

Sveitsiläiset olivat kansanäänestyksessä 1992 torjuneet EU-jäsenyyden. Vuoden 2000 kansanäänestyksessä hyväksyttiin sopimuspaketti EU:n kanssa, johon tärkeänä osana sisältyi maahanmuuttorajoitusten poistaminen EU-kansalaisilta. Sveitsi sai 12 vuoden siirtymäajan, ja sopimus astui voimaan vuonna 2002. Sopimus kattaa oikeuden tulla maahan, asua, työskennellä, toimia itsenäisenä ammatinharjoittajana, ja opiskella siellä sekä oikeuden sosiaaliturvaan. Vuonna 2005 sopimus laajennettiin koskemaan edellisvuonna liittyneitä uusia EU-jäsenmaita, ja vuonna

2009 sen piiriin tulivat Romania ja Bulgaria. Uusien maiden osalta Sveitsi sovelsi eri siirtymäaika: vuonna 2004 liittyneistä Kypros ja Malta saivat heti saman liikkumavapauden kuin vanhat EU-maat, mutta Itä-Euroopan maille säädettiin siirtymäaika vuoteen 2011 sekä Romanian ja Bulgarialle vuoteen 2016.

Sveitsi teki EU:n kanssa sopimuksen osallistumisesta Schengenalueeseen vuonna 2008. Samana vuonna astui voimaan uusi ulkomaalaislaki korvaamaan vanhentuneet säädökset. Koska EU- ja EFTA-maiden kansalaisten maahanmuutto oli jo tehtyjen sopimusten piirissä, keskeisimmät säädökset kohdistuivat kolmansien maiden kansalaisiin. Johdettavassa asemassa ovat, asiantuntijat, investoijat, yrittäjät jotka luovat uusia työpaikkoja, tieteenkijät, kulttuurihenkilöt ja urheilijat sekä erikoisalojen työntekijät saivat mahdollisuuden oleskelulupaun. Hallitukselle jäi kuitenkin mahdollisuus rajoittaa lyhytaikaisten työlupien määrä toimialoittain, ja asettaa kattorajoituksia kanton- ja valtiotasolla. Sveitsin ja EU:n kansalaisille taattiin etuoikeus työmarkkinoilla. Lailla pyritään myös maahanmuuttajien hyvään sopeutumiseen sveitsiläiseen yhteiskuntaan. Kun kolmen kehän mallissa maahantulorajoitusten takana oli sopeutumiskyky perustuen kulttuurisiin ja etnisiin eroihin, niin uudessa laissa se oli sopeutumispotentiaali perustuen henkilökohtaisiin meriitteihin (Mahlstein 2007).

2000-luku: ulkomaalaisista expatriatteihin

Maahanmuuttopolitiikka on ollut jatkuvaa tasa-painoilua ulkomaalaisvastaisuuden ja omalla painollaan jatkuvan maahanmuuton välillä. Tämän seurauksena kansallismielinen ja maahanmuuttovastainen Sveitsin kansanpuolue (SVP) on nostanut kannatustaan. Parlamenttivaalissa lokakuussa 2003 SVP nousi 27 prosentin kannatusluvulla maan suurimmaksi puolueeksi, ja on sen jälkeen pitänyt asemansa. Puolue on pannut alulle kansanäänestyksiä, joista minareettien rakentamiskielto vuonna 2009 ja rikollisten ulkomaalaisten maastakarkotus vuonna 2010 ovat saaneet enemmistön tuen. Maahanmuuton rajoittamiseen tähtäävä aloite *“Gegen Masseneinwanderung”* keräsi vuonna 2012 tarvittavan määrän ääniä kansanäänestystä varten. Tämä aloite on ristiriidassa Sveitsin EU:n kanssa solmimien vapaan liikkuvuuden sopimusten kanssa, ja tulee aiheuttamaan vakavan kriisin, mikäli se kansanäänestyksessä hyväksytään. SVP:n suunnitelmassa on myös aloite turvapaikanhakijoiden eristämiseksi ulkomaailmalta turvapaikkapäätöstä odottaessa (TA 1.10.2012).

Uusi maahanmuuttovastainen aloite tuli hie-man yllättävältä taholta. Sveitsiläinen ympäristöorganisaatio Ecopop jätti 2.11.2012 kansanäänestysaloitteen väestönkasvun rajoittamiseksi 0,2 prosenttiin maahanmuuton osalta vuosittain ympäristösyistä (*“Stopp der Überbevölkerung”*). Tämän lisäksi aloitteessa vaaditaan, että kymmenen prosenttia Sveitsin kehitysavusta käytetään perhesuunnittelun edistämiseen. Taustalla on, että Sveitsi on suhteellisen pieni maa. Asukkaita on kahdeksan miljoonaa ja väestötiheys on 197 asukasta neliökilometriä kohden. Suuri osa maasta on kuitenkin asuttavaksi kelpaamatonta, kaksi kolmasosaa väestöstä asuu Jura-vuoriston ja Alppien rajaamalla alueella. Väestötiheys on siellä 426 asukasta neliökilometriä kohden, mikä tarkoittaa, että Sveitsi on Euroopan tiheimmin asuttuja maita (Suomen tiheimmin asuttu maakunta on Uusimaa, jossa on 170 asukasta/km²). Kun Sveitsin väkiluku nousi kahdeksaan miljoonaan kesällä 2012, tämä kiihdytti julkista keskustelua maahanmuuton nopeasta kasvusta: miten suuren väestönkasvun maa sietää, kun asuttopula suurimmissa kaupungeissa on huutava, junat täpösen täynnä, ja yhä enemmän maanviljelys-

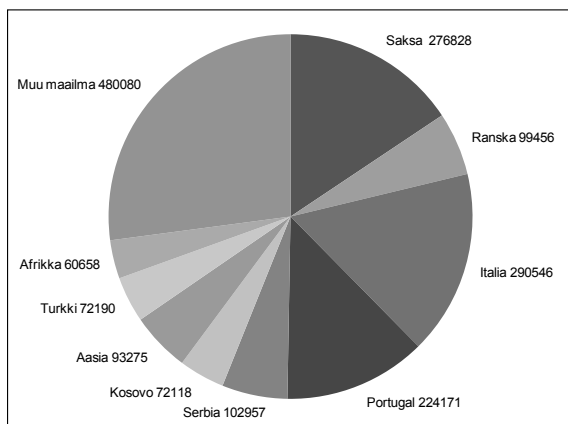
maata ja metsää siirtyy rakentamiskäyttöön? (Avenir Suisse 2012).

Kuvaava esimerkki on Neue Zürcher Zeitungin artikkeli 16.10.2011, joka kertoi suunnitelmista raivata 43 hehtaaria metsää Bernin kaupungin pohjoispuolella ja rakentaa sinne 8 000 asukkaan lähiö. Koska rakentamiseen soveltuvat alueet ovat vähissä, rakentajien katseet ovat suuntautuneet metsiin. Sveitsin metsät ovat tarkan suojelun alla, ja pelättiin, että Bernistä ammuttaisiin lähtölaukaus muidenkin kaupunkien lähimetsien raivaamisesta rakentamisen tieltä. Vaikka artikkelissa ei mainittu maahanmuuttoa syynä rakentamistarpeeseen, samalla sivulla komeli SVP:n mainos *“Masseneinwanderung stoppen”* (joukkomaahanmuutto pysäytettävä).

Tätä aloitetta on arvosteltu muukalaisvastaisena, ja ympäristöjärjestö on aloitteellaan saanut epätoivottuja ystäviä oikeistosta, mutta myös vihreiden ja vasemmiston joukossa esiintyy maahanmuuttovastaisuutta. Aloitetta on kritisoitu paitsi piilorasismista, myös siitä, että se toteutuessaan voi olla ristiriidassa Sveitsin tekemien kansainvälisten sopimusten kanssa (Ecopop.ch; Europaportalen.se).

Vuoden 2011 lopulla Sveitsissä asui 1 720 393 ulkomaan kansalaista. Kasvua edellisvuodesta oli kolme prosenttia. Suurinta maahanmuuton kasvu oli uusista EU-maista (Viro, Liettua, Latvia, Puola, Slovakia, Slovenia, Tsekki, Unkari, Bulgaria ja Romania). Toukokuussa 2012 Sveitsin hallitus päätti ottaa käyttöön EU-sopimuksen ns. venttiilisäädöksen (*“Ventilklausel”*), ja rajoittaa näistä maista tulijoiden määrää. Sopimuksessa sanotaan, että Sveitsi voi rajoittaa maahanmuuttoa em. maista, jos keskimääräinen kasvu ylittää 10 prosenttia kolmen edellisen vuoden aikana. Tämä oli moninkertaisesti ylittynyt. Käytännössä tämä tarkoitti enintään 2 179 oleskelulupaa seuraavan 12 kuukauden aikana, kun vastaava luku oli ollut n. 6 000 edelliskaudella. (Bundesamt für Migration, Rundschreiben 23.4.2012).

EU on terävästi arvostellut tätä päätöstä, koska se on eri maiden EU-kansalaisille epäoikeudenmukainen. Sveitsin parlamentissa toimenpide on kuitenkin nauttinut laajaa tukea. Käytännössä tällä rajoitustoimella tuskin on suurta merkitystä, koska se vähentää maahanmuuttajien määrää kyseisistä maista vain 4 000:lla, joka on kuusi prosenttia kaikista EU-maahanmuuttajista, ja se on kierrettävissä lyhytaikaisilla oleskeluluvilla. Työnantajat saat-

Kuva 2. Ulkomaalaiset Sveitsissä kansalaisuuden mukaan vuonna 2011 (Bundesamt für Migration 2012).

tavat myös paikata mahdollisen rekrytointivajeen espanjalaisilla tai kreikkalaisilla maahanmuuttajilla (NZZ 18.4.2012).

Miltei kaksi kolmasosaa Sveitsin maahanmuuttajista tulee EU- ja EFTA-maista. Euroopan ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien osuus kaikista on vain noin 15 prosenttia. Italialaiset ovat Sveitsin suurin ulkomaalaisryhmä, ja saksalaisia on lähes yhtä paljon. Kolmanneksi suurimman ryhmän muodostavat portugalilaiset (Kuva 2). Maahanmuuttopolitiikassa pitäisi siis siirtää painopiste vuonna 1991 hahmoteltuun ensimmäiseen kehään, jonka piiristä silloin toivottiin maahanmuuttajia. Onko Sveitsissä aihetta tyytyväisyyteen?

Uudet maahanmuuttajat ja uudet haasteet

Sveitsin suurin ulkomaalaisryhmä, italialaiset, ovat jo kauan olleet hyvin integroituneita, eikä muukalaisvastaisuus kohdistu heihin. Tilanne on toinen seuraavaksi suurimman kansalaisuuden, saksalaisten, osalta. Saksalaisten maahanmuutto on ollut niin nopeaa EU-sopimuksen jälkeen, että heihin kohdistuu jo vihamielisyyttä. SVP:n kansanedustaja Natalie Rickli herätti suurta kohua, kun hän huhutuksessa 2012 television paikallislähetyksessä vaati, että saksalaisten maahanmuuttoa olisi rajoitettava samoin perustein kuin uusien EU-maiden kansalaisia (Blick 23.4.2012).

Saksalaisten suuri määrä Sveitsissä ei ole mitään uutta. Heitä oli vuonna 1910 yli 220 000 (6 % väestöstä), mutta he palasivat sodan syttyessä kotimaahan. Saksalaisvastaisuus johtuu paitsi heidän näkyvästä läsnäolostaan työelämässä, myös siitä, että niin moni heistä toimii yritysten johtoportaisa. Monen sveitsiläisen onkin ollut vaikea hyväksyä, että hänen esimiehekseen on nimitetty saksalainen (Weltwoche 9.11.2012).

Saksalaisilla maahanmuuttajilla on hyvä koulutus; reilusti yli puolella on yliopisto- tai korkeakoulututkinto ja monet toimivat erikoisaloilla. Elinkeinoelämä on hyötynyt suuresti tästä maahanmuutosta, eikä Sveitsin nopea talouskasvu olisi ollut mahdollinen ilman saksalaisten panosta (Migrationsbericht 2011). Suuri osa Sveitsin yliopistoprofessoreista ja lääkäreistä on saksalaisia. Esimerkiksi Zürichin yliopistoon on 2008-2009 nimitetty enemmän Saksasta tulleita professoreita kuin sveitsiläisiä (Universität Zürich 2012).

Sveitsi on hyvin houkutteleva kohde eri maiden eliittimuuttajille. OECD:n raportin (2008) mukaan maailman 6,7 miljoonan halutuimmista osajasta yli 200 000 asuu Sveitsissä. Sveitsin vetovoima perustuu moniin muihinkin tekijöihin kuin taloudellisiin, kuten keskeiseen sijaintiin Euroopassa, monikielisyyteen, luonnonkauneuteen ym. (Avenir Suisse 2011).

Sveitsi tarvitsee korkeasti koulutettuja erikoisosaajia ulkomailta myös siksi, että maan oma koulutusjärjestelmä ei tuota tarpeeksi akateemisesti koulutettuja. Toinen syy on korkeasti koulutettujen maastamuutto. Kuten professori Philipp Sarasin kirjoitti Tages-Anzeiger lehden artikkelissa 8.10.2011: *”koska Sveitsissä on niin vähän korkeakoulutettuja ei tarvitse ihmetellä miksi ei vain tule työvoimaa, vaan lääkäreitä, professoreita ja managereita”*, Max Frischiä mukailen.

Sveitsissä on vuonna 2011 asetettu kehykset neli-osaiselle integraatiosuunnitelmalle, jonka pohjalta ulkomaalaislaki on tarkoitus uudistaa (Migrationsbericht 2011). Kotouttamisen edistämiseen suunnatut varat on määrä lähes kolminkertaistaa. Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien kotouttaminen asettaa aivan toisenlaisia haasteita kuin vähemmän koulutettujen, joiden osuus on laskemaan päin. Esimerkiksi maahanmuuttajille suunnatussa tiedotuslehdessä kerrotaan mm. portugalilaisille kielellä, miten jätteet lajitellaan oikein. Englanniksi taas kerro-

taan verotuksesta ja luksusveneiden maahantuonnista. Kun varakas nk. expatriaatti haluaa oppia saksaa, se ei välttämättä johdu siitä, että hän haluaisi integroitua sveitsiläiseen yhteiskuntaan, vaan siitä, että hän haluaa edistää taloudellisia pyrkimyksiään (TA 5.5.2012).

Sveitsiin muuttava eliitti tuo usein perheensä mukanaan. Perheen kotouttaminen tuo omat haasteensa, koska lapset usein laitetaan kansainväliseen kouluun ja aviopuolison sosiaalinen verkostoituminen tapahtuu expat-ympäristössä. Siten he ovat irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta, eivätkä osaa paikallista kieltä. Koska varakkaiden asuminen Sveitsissä ei välttämättä ole pitkäaikaisista, kiinnostuskin paikallisista oloista voi olla vähäistä. Varakkaita maahanmuuttajia syytetään myös hyvämaineisten asuinalueiden asuinkustannusten noususta niin korkeiksi, ettei sveitsiläisillä ole varaa asua siellä. Heidän elämäntyylinsä aiheuttaa helposti sveitsiläisissä kateutta ja lisää eristystä.

Baselissa tehdyssä tutkimuksessa (Wiener ja Grosman 2011) havaittiin, että expatriaattien sosiaalinen tilanne on muuttumassa. Saksalaiset, espanjalaiset, kiinalaiset, suomalaiset ja italialaiset ”enklavit” hakevat yhä useammin kontaktia ympäröivään yhteiskuntaan. Tämä johtuu siitä, että tulijoiden alun perin väliaikaiseksi aiottu asuminen Sveitsissä on venynyt vuosien mittaisiksi, ja moni on pysyväisluoteisesti asettunut paikoilleen. EU-sopimuksen johdosta on helppo muuttaa tilapäinen työ sopimus vakituisiksi (kolmansien maiden kansalaiset ovat huonommassa asemassa). Yhä useampi perhe laittaa lapsensa paikalliseen kouluun, jotteivät he jäisi ummikoiksi uudessa asuinmaassaan.

Expatriaatit ovat monin tavoin etuoikeutetussa asemassa: paitsi, että he saavat parempaa palkkaa ja asuvat paremmissa asunnoissa kuin sveitsiläiset, heillä on tuntevia veroetuja. He voivat esimerkiksi vähentää asumiskustannukset, lasten koulumenot ja muuttokustannukset veroistaan. Viiden vuoden kuluttua tai vakituisen työ sopimuksen solmimisen jälkeen nämä edut poistuvat. Etuoikeudet ovat olleet puolittain piilossa, kun varakkaat ulkomaalaiset ovat pysytelleet omissa oloissaan, mutta kun he avautuvat ympäröivään yhteiskuntaan ja laittavat lapsiaan valtiollisiin kouluihin yksityiskoulujen sijasta, etuoikeudet paljastuvat selvemmin. Kuvavaa on Tages-Anzeiger -lehden etusivun pääotsikko

Kuva 3. Ennen: Odotamme teidän nostavan itsenne meidän tasollemme. Nyt: Odotamme teidän laskevan itsenne meidän tasollemme. (Tages-Anzeiger 5.5.2012).

21.5.2012: “Expats wollen mehr vom Staat, bezahlen aber kaum Steuern” (Expatriaatit haluavat enemmän valtiolta, vaikkeivät juuri maksa veroa). Pahaa verta on herättänyt myös, että EU-kansalaiselle ei ole asetettu esteitä tuoda EU:n ulkopuolelta tulleiden puolisonsa Sveitsiin. Sveitsiläiselle on huomattavasti hankalampi saada ulkomaalaiselle aviopuolisolle oleskelulupaa, ellei tämä ole EU- tai EFTA-maiden kansalainen.

Lopuksi

Maahanmuuttajat Sveitsissä ovat kahden kerroksen väkeä. Yläkerrassa asuu EU-15-maiden, Pohjois-Amerikan, Intian, Kiinan ym. maiden ylempää keskiluokkaa. Alakerroksessa majailevat köyhemmistä maista tulleet, itäeurooppalaiset, afrikkalaiset ym. Heillä ei ole paljon muuta yhteistä kuin asuinpaikka,

ja että Sveitsi tarvitsee molempien kerrosten osamisen ja työpanoksen. Osa heistä on pidetty, osa lähinnä siedetty.

Mihin kategoriaan Sveitsissä asuvat noin 7 000 suomalaista kuuluvat? Suomalaisten muutto Sveitsiin on vaihdellut vuosien myötä. Ennen 1960-lukua siellä asuvat harvalukuiset suomalaiset olivat kirjavaa joukkoa; työväkeä kellotehtaissa, sairaanhoitajia, sveitsiläisen avustustoiminnan piirissä olevia, opiskelijoita, taiteilijoita ja kirjailijoita, vaurasta yläluokkaa ym. Suomalaisten muutto Sveitsiin vilkastui 1960-luvun lopulla, tuli opiskelijoita, au-paireja ja erityisesti terveydenhoitoalan ammattilaisia, joita muuttajien joukossa oli eniten. Valtaosa heistä oli naisia. Vuosien 1976-1985 aikana muuttaneista 62 prosenttia avioitui sveitsiläisen kanssa. 1980-luvun puolivälin jälkeen Sveitsiin muuttajista yhä suurempi osa oli korkeakoulutettuja. Suomen liityttyä Euroopan unioniin ja Sveitsin EU-sopimuksen myötä Sveitsin työmarkkinat avautuivat suomalaisille, ja koulutettuja osajia palkattiin suomalaisiin ja kansainvälisiin yrityksiin siellä, kuten myös sveitsiläisiin. Nämä olivat selvästi yläkerran väkeä (Björklund 2011).

Talovertauksessa useimmat sveitsinsuomalaiset asuvat yläkerrassa. Yleistäen sanottuna, nykyään muuttajat sijoittuvat suoraan sinne. Aiemmin tulleista suuri osa, eli maahan avioituneet, ovat muuttaneet pois koko talosta ja asuvat sveitsiläisinä sveitsiläisten joukossa. Alakertaan ja kerrosten välisiin rappusiin jääneitäkin on. Sveitsiläisten silmissä suomalaiset ovat kuitenkin yläkerran väkeä, koska ovat kotoisin varakkaasta EU-maasta. Eikä heitä ole tarpeeksi uhataksaan sveitsiläistä idylliä.

Kirjallisuus

- Avenir Suisse (2012). Think tank for economic and social issues. Wie dicht ist die Schweiz besiedelt? <http://www.avenir-suisse.ch/15211/wie-dicht-ist-die-schweiz-besiedelt/>
- Avenir Suisse (2011) Magnet Schweiz. Die Schweiz im internationalen Standortwettbewerb <http://www.avenir-suisse.ch/5329/magnet-schweiz/>
- Björklund, Krister (2011): Finns in Sweden and Switzerland – Between cosmopolitans and locals. In Heikkilä E. and Koikkalainen S. (eds.) Finns abroad. New forms of mobility and migration. , Institute of Migration, Migration studies C21, s. 29-45.
- Blick 23.4.2012. <http://www.blick.ch/news/politik/ventilklausel-auch-fuer-deutsche-id1855794.html>
- Bundesamt für migration. <http://www.bfm.admin.ch>
- Bundesamt für Migration. Rundschreiben 23.4.2012. http://www.bfm.admin.ch/content/dam/data/migration/rechtsgrundlagen/weisungen_und_kreisschreiben/weisungen_fza/20120423-rs-ventilklausel-d.pdf
- Europaportalen.se <http://www.europaportalen.se/2012/11/miljoaktivister-invandring-hotarschweiziskt-livsrum>
- Informationsplattform humanrights.ch (<http://www.humanrights.ch>)
- Mahlstein, Mirella (2007): Vereinbarkeit migrationsrechtlicher Differenzierungen zwischen verschiedenen Ausländerkategorien mit dem Diskriminierungsverbot: Das Drei-Kreise-Modell und das Duale Zulassungssystem. Juristische Fakultät der Universität Basel. Seminar: Migrationsrecht. http://ius.unibas.ch/fileadmin/user_upload/fe/file/Mahlstein_Text_Seminararbeit.pdf
- Migrationsbericht 2011. <http://www.bfm.admin.ch/content/dam/data/migration/berichte/migration/migrationsbericht-2011-d.pdf>
- Neue Zürcher Zeitung (NZZ) 16.10.2011; 18.4.2012.
- Tages-Anzeiger (TA) 8.10.2011; 5.5.2012; 21.5.2012; 1.10.2012.
- Tanner Arno (2003): Siirtolaisuus, valtio ja politiikka. Kanadan, Sveitsin ja Uuden Seelannin työvoiman maahanmuutto ja politiikka 1975-2001. Ulkomaalaisviraston julkaisu 4, Helsinki. Universität Zürich 2012. Personalstatistik. <http://www.co.uzh.ch/mis/pers/201112.html>
- Weltwoche 9.11.2012. <http://www.weltwoche.ch/ausgaben/2010-05/artikel-2010-05-wirtschaft-und-dann-ist-der-chef-ploetzlich-ein-deutscher.html>
- Wiener, Daniel & Grossman, Marco (2011): Potenziale und Herausforderungen der Expats-Integration in der Region Basel. Schlussbericht. ECOS . <http://www2.ecos.ch/download/Expats.pdf>
- Wottreng, Willi (2000): Ein einzig Volk von Immigranten. Die Geschichte der Einwanderung in die Schweiz. Orell Füssli Verlag Ag, Zürich.